

Ochrona zabytków i Służba Celna

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej zmieniło sposób działania Służby Celnej. Zmienił się rodzaj kontroli i jej skala, jednak pomimo zmniejszonej kontroli granicznej wyraźnie zauważalne jest zwiększenie liczby ujawnianych przypadków nielegalnego wywozu przedmiotów zabytkowych.

Funkcje kontrolne w Służbie Celnej od maja 2004 r. spoczywają na specjalnie utworzonych w tym celu Mobilnych Grupach Kontrolnych działających w każdym kraju członkowskim UE.

W wyniku działania tych (zaledwie czterech) jednostek ujawniono kilka przypadków nielegalnego wywozu zabytków, w tym 5 starodruków należących do dawnej Biblioteki Miejskiej Wrocławia, wywożonych bez pozwolenia przez obywatela Niemiec, wraz z dwoma już całkiem nowoczesnymi karabinami automatycznymi typu KBK AK.

Najczęściej zabezpieczano przedmioty kolekcjonerskie takie, jak: żelazka, wagi, ikony, o różnej wartości materialnej i artystycznej. Jednak właśnie wśród ikon pojawiły się przedstawienia naprawdę interesujące, jak św. Jerzy walczący ze smokiem czy narodziny Marii.

Cenny jest stosunkowo obszerny zbiór akwarel i gwaszy ukazujących krajobrazy Gór Stołowych i Karkonoszy oraz architekturę XIX-wiecznych miast i wsi Dolnego Śląska. Najbardziej interesujące w tej kolekcji są przedstawienia nielicznie zachowanych obecnie warsztatów tkackich, chałup przysłupowych i zamków dolnośląskich.

Duże zainteresowanie muzealników wzbudziła zajęta przez celników kolekcja medali i wyrobów srebrnych z wrocławskiej fabryki Juliusza Lemora istniejącej w latach 1818–1945.

Mobilne Grupy Kontrolne oprócz zajęcia przedmiotów zabytkowych często stosują formę cofnięcia i pouczenia, zwłaszcza gdy kontrola odbywa się w znacznej odległości od granicy RP.

Najczęściej ta forma dotyczy wywozu zabytkowych przedmiotów technicznych takich, jak: samochody osobo-



Złote monety zajęte w kwietniu 2005 r. w OC Port Lotniczy we Wrocławiu

we, motocykle, ciągniki rolnicze typu Buldog czy bryczki konne. Wrocławscy celnicy zanotowali w ostatnim czasie kilka takich przypadków, co świadczy o dalej utrzymującej się modzie na stary sprzęt rolniczy w Niemczech, a jednocześnie o istniejącej w dalszym ciągu różnicy cenowej przedmiotów zabytkowych na wewnętrznych rynkach Unii Europejskiej.

Znaczny wpływ na liczbę ujawnianego nielegalnego wywozu zabytków ma kontrola dokonywana we wrocławskim Porcie Lotniczym.

Ostatnio wprowadzone nowe połączenia turystyczne spowodowały znaczny wzrost zainteresowania tym środkiem transportu.

Kontrole wykonywane przez funkcjonariuszy celnych ujawniają stosunkowo często przedmioty zabytkowe w bagażu podróżnych.

Przeprowadzone ostatnio liczne szkolenia, które odbyły się w Muzeum Narodowym we Wrocławiu, Bibliotece Uniwersyteckiej, Muzeum Miejskim Wrocławia i Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich, dostarczyły specjalistyczną wiedzę naszym funkcjonariuszom, odpowiednio ukierunkowując ich działania.

Stosunkowo często zatrzymywane są tam niewielkich rozmiarów wyroby srebrne, lecz zdarzają się również całkiem spore przedmioty, jak zegary ścienne lub kominkowe.

Pojawiają się obiekty numizmatyczne, w tym złote, zaś ostatnio zabezpieczono cenną korespondencję z terenu Generalnej Guberni. Zbiór ten, mowa tu o 257 sztukach kopert, kart pocztowych, korespondencji prywatnej, urzędowej i listach z oflagu, został zebrany bardzo precyzyjnie i tematycznie przez osobę o dużej wiedzy historycznej w tym zakresie.

W tym przypadku cenne są zarówno listy, jak i znaczki wchodzące w skład tej kolekcji, a w szczególności koperta pierwszego obiegu ze stemplem Wydziału Pocztowego przy Radzie Żydowskiej w getcie w Limanowej.

Naklejone na kopercie dwa znaczki Generalnego Gubernatorstwa skasowano grzesznościowo 4 lipca 1942 r. stemplem pocztowym Rady Żydowskiej. Zgodnie z zarządzeniem władz niemieckich wydziały pocztowe w gettach nie miały prawa kasować znaczków. Getto w Limanowej utworzono 4 czerwca 1942 r., a zlikwidowano 18 sierpnia 1942 r. Przebywało tam ogó-



Ikona św. Jerzy walczący ze smokiem zajęta w 2005 r. przez Grupę Mobilną w Kudowie. Fot. IC Wrocław

SKANDYNAWSKI PROJEKT

lem 2 tysiące osób. Podczas likwidacji getta jego mieszkańców skierowano do Nowego Sącza, a następnie do ośrodka zagłady w Belżcu.

Izba Celna we Wrocławiu zajmuje stosunkowo dużo przedmiotów zabytkowych związanych z historią, religią, kulturą i sztuką żydowską i jest to kolejny przykład panujących od kilku lat tendencji na rynku antykwarycznym.

Jednak najważniejsze zatrzymanie zabytków w ostatnim czasie przez naszych funkcjonariuszy dotyczy 3 obrazów ekspresjonistów niemieckich.

Są to dwie akwarele i rysunek wykonany najprawdopodobniej przez Paula Klee przedstawiający dziewczynkę z lalką, z 1905 r., obraz Lyonela Feiningera – widok Benz z 1924 r. oraz akt malowany przez Georga Grosza z 1933 r.

Wszystkie trzy obrazy są oprawione w stare ramy, zaś podobrazia oklejone są od spodu starymi gazetami, na których znajdują się stemple policyjne z czasów drugiej wojny światowej, z herbem Gdańska.

Pieczeń ta odbita z nieużywanego obecnie rodzaju tuszu, wraz ze wszystkimi towarzyszącymi zatrzymaniu okolicznościami, dodatkowo uprawdopodobnia autentyczność zajętych przedmiotów, chociaż ze względu na wartość zatrzymanych obrazów będą one wymagały jeszcze specjalistycznych badań pod kątem potwierdzenia autentyczności ich autorstwa.

Badania te będą jednak czasochłonne i zostaną przeprowadzone już na wniosek właściwej jednostki Policji prowadzącej dochodzenie w tej sprawie.

Likwidacja granic celnych spowodowała, że swobodny przepływ towarów dotyczy niestety także przedmiotów zabytkowych. Jednak każdy kraj członkowski UE stosuje w zakresie ochrony narodowego dziedzictwa kulturowego własne regulacje prawne. Na wywóz z kraju przedmiotów zabytkowych niezmiennie wymagane jest pozwolenie wystawione przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, co precyzuje ustawa *O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.* opublikowana w DzU nr 162/2003 poz. 1568. ■

W związku ze stopniowym rozszerzaniem Unii Europejskiej Komisja Europejska wspólnie z Europolem przygotowała szereg seminariów dla krajów kandydujących oraz nowych członków Unii, poświęconych problematyce zwalczania przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Na ostatnim seminarium, które odbyło się w dniach 7–10.05.2005 r. w Budapeszcie, zaprezentowano m.in. stworzony w Szwecji program badawczy, którego celem jest szczegółowa analiza zjawiska przestępczości związanej z dobrami kultury oraz sformułowanie wniosków stanowiących podstawę dla działań prewencyjnych. Artykuł prezentuje schemat programu i częściowe wyniki badań.

Na przełomie ostatnich 10 lat zwiększyła się znacznie liczba przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu na obszarze Skandynawii. Łupem złodziei padają bezcenne obiekty, stanowiące wyposażenie kościołów, ekspozycje muzealne, zbiory prywatne, odnotowano też przypadki nielegalnej eksploracji stanowisk archeologicznych. Fala przestępstw nasiliła się szczególnie w środkowej Norrlandii, gdzie według ustaleń policji grasują wyspecjalizowane grupy przestępcze. Działają one niemalże tematycznie, wykorzystując aktualne trendy na rynkach antykwarycznych. W zależności od popytu kradzieżom ulegają średniowieczne wyposażenia kościołów, przedmioty w stylu rokoka lub dzieła modernizmu. Lista utraconych w Norrlandii od 1994 r. dzieł obejmuje ok. 250 przedmiotów. Do najcenniejszych z nich należą: relikwiarz z Limoges (XII w.), romańska snycerska figura Madonny (XII w.), drewniana rzeźba Archaniola Michała dłuta Haakena Gulleona z XV w., kilka zespołów średniowiecznych rzeźb itp.

W roku 2004 Szwedzka Rada ds. Zapobiegania Przestępczości za pomocą środków z funduszu AGIS rozpoczęła realizację projektu mającego na celu zbadanie przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu w krajach skandynawskich. W projekcie biorą udział także służby policyjne i celne, Europol oraz władze odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kulturowego w Szwecji, Norwegii, Danii i Finlandii. Końcowy raport ma zostać przedstawiony w grudniu 2005 r.

Projekt realizowany jest przez grupę naukowców złożoną z kryminologów i socjologów, pod kierownictwem dr. Larsa Korsella. Opracowali oni szczegółowy kwestionariusz, zawierający 52 pytania dotyczące odnotowanych na przestrzeni ostatnich pięciu lat kradzieży dzieł sztuki. Pytania dotyczą rodzaju zaginionych obiektów, okoliczności, w jakich zostały skradzione, rodzajów zabezpieczeń, jakimi były one chronione czy zostały nielegalnie wywiezione i czy pojawiły się na czarnym rynku.

Autorzy programu rozesłali 2 600 kwestionariuszy do muzeów, antykwariuszy, kościołów, domów aukcyjnych, lombardów, archiwów oraz firm transportowych. Ponadto przeprowadzono ok. 150 wywiadów, zarówno z oficerami policji i urzędnikami odpowiedzialnymi za ochronę dziedzictwa kulturowego, jak też z antykwariuszami



Norwegia, kościół



Szwecja, kaplica w Lagfors



Szwecja, kaplica w Munsö